

PASKUCZ-SZATHMÁRY VIOLA

ÉPÍTMÉNYFELÚJÍTÁSOK AZ ERDÉLYI UNITÁRIUS EGYHÁZBAN¹

„Az építészeti örökség a gazdag és sokszínű kulturális örökség pótolhatatlan megjelenési formája, múltunk felbecsülhetetlen értékű tanúja, minden ember közös kincse”. Az Európa Tanácsnak ez a megállapítása igaz bárhol, bármikor a világban, de – úgy érezzük – a mi vidékünkön, szűkebb hazánkban, Erdélyben, az egyházi és ezen belül az unitárius építészeti örökségre vonatkoztatva többszörösen is az.

[...] A 16. századi reformációnak természetes következménye volt, hogy az új vallást elfogadó falusi és városi közösségek papjai az addig is használt (vagyis „katolikus”) templomokban kezdték hirdetni hitvallásukat. A 13., 14., 15. században épített templomokat tehát nyilvánvalóan katolikus közösségek építették, s azok a hívekkel együtt lettek „unitáriussá”, esetleg éppen végighaladva a reformáció többi szakaszán is (evangélikus, református). A 16–17. században bekövetkező ellenreformáció idején az unitárius egyház fokozatosan visszaszorult; főleg azok a közösségek maradtak meg unitáriusnak, amelyek nehezen megközelíthető vidéken voltak. Nagyjából ma is ilyen az unitárius egyházközségek területi elosztása.

Az Unitárius Egyház viszonylag gazdagnak tarthatja magát az építészeti örökség tekintetében: a 6 egyházkör egyházközségeknek összesen 52 műemlék-temploma, illetve templomegyüttese van. Ezekon kívül a hivatalos műemlékjegyzékben még két harangláb és több világi épület is szerepel: a székelykeresztúri, valamint a kolozsvári régi és új kollégiumépületek, a püspöki ház, a kolozsvári Kossuth Lajos utcai „tanári lakások” és két világi épület Verespatakon. A székelyderzsi templomerőd az UNESCO bizottságának 1999-ben, a marokkói Marrakeshben tartott ülésének határozata alapján hivatalosan része lett a Világörökségnek. És idetartoznak temetőink, múltunk, örökségünk bizonyítékai, elsősorban a kolozsvári Házsongárdi temető, illetve ennek nemcsak eszmei, hanem művészettörténeti szempontból is értékes síremlékei.

Manapság sokat beszélünk az „integrált műemlékvédelemről” és a műemlékek immateriális dimenzióiról, azaz arról, hogy a műemlékeknek „lelkük van”, és minden műemléket integráltan, az azt körülvevő környezettel, használóival

¹ Elhangzott 2007. június 8-án Magyarigenben, a *Megújuló örökség – A határon túli magyar épített örökség kutatása és megóvása* c. konferencián

egységben kell figyelembe venni. Nem fér hozzá kétség, hogy egyházi építészeti örökségünket nem kell *belemagyaroznunk* ezekben a kategóriákba. Templomaink élő műemlékek: a közösségek istentisztelet céljára építették azokat, utódaik – a mai nemzedék – szintén istentiszteletet tart bennük. Egészen más tehát a helyzetük, mint a szintén műemlék-váromoknak, elhagyott kastélyoknak, arborétumoknak, ipari műemlékeknek. Az a tény, hogy az egyházban, az egyes egyházközösségekben a templomoknak meghatározó szerepük van, meghatározza azt a kötelességet és módot is, amely megóvásukat célozza.

Az egyházi építészeti örökség fenntartása áldozatos tevékenységet igényel. Az évszázadok, de különösen a 20. század két világháborúja és az azok után következő politikai változások sok kárt tettek az egyházi építészetben is. A hiteles restaurálás a 20. század második felében kezdődött – igaz, ez nem nagyon vonatkozott az unitárius műemlékekre is –, és ideológiai okokból meg is szakadt a hatvanas évek közepén. Ezután gyakorlatilag csak állagmegóvás folyt, sokszor szakszerűtlenül (indokolatlanul, sőt rossz helyre épített támfalak, megpántolt templomtornyok, cementes vakolatok a vízfelszivárgás kiküszöbölésére, sőt bitumenes falszigetelések, helytelenül levezetett csatornázás; egy időben divatba jött a cementpadló, a zsindefedeleket cserépfedélre cserélték stb.)

Az Erdélyi Unitárius Egyház kiemelten foglalkozik a műemlékvédelemmel, műemléktemplomaink bizonyítékai élő nemzeti és egyházi örökségünknek: *Erdélyben egyetlen elhagyott, omladozó unitárius templom sincs*. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy restaurálásra, javításra nem lenne szükségük. A műemlékek karbantartása, javítása, falfestményeik, köelemeik, kazettás mennyezeteik, berendezésük restaurálása és – nem utolsósorban – a javítást kötelezően megelőző kutatás, az engedélyeztetési, illetve kivitelezési terv elkészítése nagy terheket ró egyházközösségeinkre és központi költségvetésünkre is.

Mivel ezen a fórumon* az unitárius műemlékekről mindaddig kevés szó esett, és az Alapítvány által megadott cím is átfogó, az alábbiakban megpróbáljuk az elmúlt tíz évben az Erdélyi Unitárius Egyházhoz tartozó épületek műemlékvédelmi tevékenységét röviden bemutatni.

A kilencvenes években kezdődött meg „örökségünk” felmérése, a károsodások, javítanivalók számbavétele. A felmérési munkákban nagy segítségünkre volt a *Pusztuló építészeti emlékek felmérése és dokumentálása a Kárpát-medencében* című program, amelynek keretében a budapesti Műszaki Egyetem, a kolozsvári Transilvania Trust szakemberei, építész-hallgatók, művészettörténészek több unitárius műemléktemplom felmérését is elvégezték (Kövend, Szind, Alsójjára, Magyaroszovát stb.)

1997 és 2005 között az *Erdélyi faliképek és kazettás mennyezetek állagvizsgálata és védelme* című program keretében már a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma, a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal, valamint a romániai

Művelődési Minisztérium anyagi támogatásával készítették a Transylvania Trust Alapítvány szakemberei az igényes felmérést és szakvéleményt több unitárius templomnál is. A tartószerkezeti és épületfizikai szakvélemények bemutatták a károsodások okát, és irányt adtak a legszükségesebb javítások fontossági sorrendjére vonatkozóan is (Dícsőszentmárton, Magyarszovát, Nyomát, Oklánd, Énlaka, Székelyderzs, Nyárádszentmárton).

A NKÖM által meghirdetett *Épületkutatáson alapuló kiviteli tervek készítése*, valamint a felújításokat megelőző kutatási programok keretében sikerült igényes kivitelezési/engedélyeztetési dokumentációt készíttetni Ádámos, Csokfalva, Nyárádszentmárton, Rava, Bölön műemléktemplomainak, amelyek alapján teljes legitimitással lehetett a felújítást elvégezni.

Sajnálatos módon ez a támogatási forma pár éve megszűnt, és így komoly anyagi problémát jelent a javításokat megelőző – sokszor meglehetősen költséges –, valóban szakszerű dokumentáció elkészíttetése.

Mint azt már említettük, a falusi és városi közösségek igyekeznek karbantartani templomaikat, ezért az alábbiakban nem lesz szó az általános javításokról, csupán néhány jellemző, nagyobb méretű felújítással szeretném bemutatni, hogyan is állunk az Erdélyi Unitárius Egyházban a műemlékek felújítása terén.

I. A kolozsvári unitárius templom – művészettörténészek szerint is – az erdélyi templomépítészet egyik jelentős alkotása, amely a későbarokk keretein belül sajátosan helyi jegyeket is tartalmaz. Építése a II. József Türelmi rendelete utáni időkben kezdődött, felszentelése 1796. december 14-én volt.

Már építése után megerősítésre volt szükség – végül is sikerült megerősíteni, így nem került sor a boltozat lebontására. Az 1908-ban végrehajtott toronysisak-csere után csak tatarozásokat eszközöltek „kerek évfordulón”. A 200. évfordulóra készülve mind nyilvánvalóbbá vált, hogy teljes szerkezeti és egyéb javításokra van szükség. Az Utilitas tervezőállalat szakemberei elkészítették a terveket, és 1996-ban megkezdődtek a munkálatok, a tervezők által javasolt fontossági és technológiai sorrendben: tetőszerkezet, koszorúgerendák a tetőszinten, cserépfedél cseréje, falak és alapok víztelenítése, a villanszerelés teljes felújítása, lélegző vakolat, korhadt deszkapadló és az alatta levő kavicsöltés cseréje, boltívek megerősítése vonóvasakkal, boltívek vakolatának és stukkóinak javítása, nyílászárók, a torony külső vakolása, festése, bádogtető, külső vakolat, festés. A munkálatok során megnyitották és látogathatóvá tették a templom alatti kriptát. Végül – még vitatott módon – megoldották a templom fűtését is gázüzemelésű hőszugárázókkal.

A munkálatok tíz évig tartottak, és alapítványi, román és magyar kormány-támogatás mellett legnagyobb részben az egyházközség saját alapjaiból fedezték a tervezési/kivitelezési költségeket. Az igényes felújítási munkálatokat tapasztalt szakemberekre bízta, és végig figyelemmel kísérték.

II. Egy másik, szintén jelentős teljes felújítás eredménye közismert: a legrégibb unitárius templom, a Sepsiszentgyörgy melletti *Kilyén* templomának javítása igazi sikertörténet. Az érdem főként a Kovászna megyei szakembereké – elsősorban Máté Lászlóé –, akik a felújítási munkálatokat tervezték, irányították, pályázatokkal biztosították az anyagi fedezetet.

Számunkra nagyon fontos a felújított templom utóélete. Kilyénben már egyetlen unitárius sem él, nincs egyházközség, a templom a szomszédos Sepsiszentgyörgy unitárius egyházközségéhez tartozik, amelynek vezetői megpróbálnak életet adni a felújított műemléktemplomnak: hangversenyeket, ünnepi istentiszteleteket, esküvőket is tartanak itt.

III. Nem minden felújítás ilyen sikeres és zökkenőmentes. A *magyarszent-benedeki* templom példája bizonyítja, mennyire kockázatos a szerkezeti beavatkozás, még akkor is, ha szakértői terv lapján, hatósági engedély birtokában végzik. Magyarszentbenedek a Mezőség elszegényedett települései közé tartozik. Valamikor gazdag patrónusa lehetett, erre utal a jó arányú templom és az 1702-ből származó festett kazettás mennyezet. A faluban csak pár unitárius él, a bethlenszentmiklósi lelkész tart nekik havonta egy-egy istentiszteletet. Templomukhoz viszont nagyon ragaszkodnak, így 1994-ben szomorúan vették tudomásul a templom és a torony találkozásánál megjelenő repedéseket. Nyilvánvaló volt, hogy a megereszkedett tetőről egy pontban lefolyó esővíz beszivárgása okozza az alapok süllyedését. Az Utilitas szakembereinek beavatkozási tervei ezek szerint két irányban: a tetőszerkezet felújítására, a cserépfedél cseréjére, illetve a torony és a csatlakozó oromfal aláfalazására irányultak.

És itt merültek fel az előre nem látható következmények.

A tetőszerkezet és a cserépfedél javítása után következett az aláfalazás. A tervezők a helyszínen megállapították az alap mélységét, az alapozás módját, és ennek alapján készítették el a kivitelezési tervet, amely pontosan előírta a végzendő munka szakaszainak sorrendjét. A harmadik szakasz ásásakor az alap mégis roskadni, és a torony dőlni kezdett. Szerencsére abbahagyták az ásást, így nem omlott össze a torony, de az eredeti dőlésszög jóval nagyobb lett. Utólag kiderült, hogy a torony alapja ezen a szakaszon nem nagy, pontosan összeillesztett kötömbökből készült, mint a kutatóárok oldalán, hanem lazán egymásra rakott apróbb kövekből. Nem bűnbakokat kerestünk, inkább hatékony megoldást. A helyszínre kihívott szakértők között voltak olyanok, akik menthetetlennek tartották, és javasolták, hogy hagyni kell összeomolni, vagy le kell bontani a tornyot. Tudtuk, hogy ez végzetes lenne, talán soha senki nem építené újra. Végül a megmentés mellett döntöttünk. Elkészült – pontos terv szerint – az ideiglenes támasz, egy újabb aláfalazási és betonozási terv. Az eredetileg tervezett költségek tízszeresre emelkedtek. Ma áll a torony – ha ferdebben is, mint azelőtt. És akkor még csak a kezdeténél voltunk a munkáknak: a templom falai éppen olyan nedvesek voltak, a kazettás mennyezet pedig mind rosszabb állapotba került. A NKÖM támogatá-

sa végül lehetővé tette az értékes kazettás mennyezet teljes restaurálását Mihály Ferenc szovátai műhelyében. A leszerelés és a visszahelyezés között több mint három év telt el, mert közben meg kellett oldani azokat a problémákat is, amelyek az értékes faberendezés biztonságát szavatolják. A felnedvesedett vakolat eltávolítása után a falak kiszáradtak, a korhadt padló helyébe kavicsöltés és homokba ágyazott téglapadló került. A tetőteret felülről lepadolták, így a felújított kazettás mennyezet is védve van. Még sok tennivaló van (külső vakolat, torony külső javítása, zsindelytetejének cseréje), de egyelőre a belső térben fehérre meszelt falak, felújított kazettás mennyezet és újrafestett bútorok várják a megfogyatkozott gyülekezet tagjait.

IV. Nagyjavítás alatt áll már hosszú évek óta a *bölöni* műemléktemplom is – Pákey Lajos alkotása. Itt főleg a többszöri földrengés következményei miatt kellett szerkezeti beavatkozásokat végezni. A belső javításokat elvégezték, a hatalmas kupolánál Pákey kiváló építészeti megoldásának köszönhetően szintén csak vakolatjavításra volt szükség. 2006-ban a román állam nagyobb értékű támogatásával elkészült a statikai terv alapján a falak megerősítése vasbeton koszorúval. Következik a területrendezés és a fióktornyok teljes újraépítése.

V. A Kovászna megyei vártemplomok esetében a figyelem nemcsak a templomra, hanem az azokat körülvevő várfalakra, illetve a bástyákra is irányult.

Árkoson a felújított sarokbástyában múzeumot rendeztek be, és a várfalnak is egy részét az eredeti formában újították fel.

Nagyajtán 2005-ben volt a teljesen felújított sarokbástya avatása. Gyülekezeti célokra: ifjúsági, nőszövetségi rendezvények színhelyül használják.

Kovászna megyében nagy segítségére van az egyházközségeknek a Keöpeczi Sebestyén József Műemlékvédő Társaság, amelynek szakemberei figyelemmel kísérik a felújításokat, felvállalják a kutatási, tervezői munka nagy részét.

VI. *Csokfalva* kétszáz éves temploma magas, karcsú tornyával messziről látszik a Marosvásárhelyről a Sóvidék felé vezető úton. A legnagyobb károsodást a helytelenül megválasztott, cementes vakolat okozta, emiatt nedvesedtek a falak, kívül-belül. A NKÖM kutatási támogatásával készült el a kivitelezési/engedélyeztetési terv, amelynek pontos betartásával végezték el a templom felújítását. A teljes befejezéshez még csak az orgona javítása hiányzik.

VII. Jelenleg *Ádámoson* folyik nagyszabású felújítási munka, amelyet először a templom építészeti, művészettörténeti kutatása, épületfizikai kutatása, állapotfelmérése előzött meg. Ezek alapján készült a kivitelezési terv, és ezután szerezték be a szükséges hatósági engedélyeket. 2005-ben elkészült a templom falai, a külső és belső vakolatok nedvesedésének kiküszöböléséhez szükséges külső drénrendszer és az alapok szellőzését biztosító kavicsöltés. 2006-ban a tetőszerkezet megerősítését végezték el. Ezután következik a belső cementpadló eltávolítása, a kavicsöltés, a járófelület-csere, a tetőzet és esővízcsatorna-rendszer javítása/cseréje. A falak repedéseit a tervező helyileg javasolja kezelni. Ezután

következik majd a belső és külső vakolás, beleértve a tornyot is (amelyet sajnálatos módon az előző javításkor cementes vakolattal borítottak).

Az ádámosi unitárius egyházközségnek, de az Erdélyi Unitárius Egyháznak is régi terve, hogy a templom 1526-ból származó festett kazettás famennyezetét legalább másolatban elkészíttesse, és, mint ilyen, maradó emléke legyen a sokszínű, ősi hagyományokra épülő erdélyi kultúrának. A Magyar Néprajzi Múzeum, amelynek a kazettás mennyezet jelenleg a tulajdonában van, segítőkészen támogatja tervünket, és rendelkezésünkre bocsátotta az eredeti mennyezet 56 kazettájának nagyon jó minőségű színes fényképét. A kazetták festését unitárius képzőművészek fogják végezni, külön táblákra, amelyeket a templom teljes felújítása után fognak felerősíteni a kicserélt mennyezetre.

Voltak olyan felújítási munkálatok, amelyek csak egyes részletekre: különösen értékes berendezésekre, köelemekre, falfestményekre vonatkoztak.

Nyárádszentlászlón a NKÖM kutatási programja keretében készült el a szószékcorona és az úrasztala vizsgálata mellett a teljes felújítás is. Gondos szakemberek restaurálták a köelemeket is (ajtókeret, középkori sírkövek). A bemeaszelt falfestmények kutatása is megtörtént. Feltárásuk még várat magára. Szintén NKÖM támogatással készült el a templom kutatási/engedélyeztetési dokumentációja is. Ez tette lehetővé, hogy 2006-ban a román állam támogatásával megkezdődjék magának a templomnak is a felújítása.

Falképeket restauráltak *Magyarszováton*, *Kökösben*, legutóbb pedig *Homoródkarácsonyfalván*. Ez utóbbi unitárius műemléktemplom értékes festett kazettás mennyezetének és középkori falfestményének a feltárási dokumentációját, illetve a felújításra tett javaslatot Mihály Ferenc restaurátornak a Fornax Kft. és Lángi Józsefnek a Szent Lukács bt. képviselőjében köszönhetjük, ugyanakkor a magyarországi Homoródkarácsonyfalváért Alapítvány munkatársainak, akik vállalták a munkálatok kivitelezését és anyagi fedezetét.

Mint a bevezetésben említettem, megpróbáljuk múltunk emlékeiként a temetőinkben levő síremlékeket is megőrizni.

Kolozsváron a *Házsongárdi temető* két – talán legtöbbet mondó – síremlékével kezdtük. Bölöni Farkas Sándor, a reformkor meghatározó erdélyi személyiségének síremlékének felújítását 2004-ben, Brassai Sámuel, „az utolsó erdélyi polihisztor” síremlékének renoválását 2005-ben fejezték be a szakemberek. A temetőben ritkán van alkalom ünnepelni, de ezeknek a síremlékeknek az újraavatása ünnepi alkalom volt, nem csak az unitárius közösségnek, de műemlékes szakembereknek, támogatóknak egyaránt (Panteon Alapítvány, NKÖM).

És múltunk után beszéljünk egy kicsit a jövőnkről is:

Visszakapott egyházi iskoláinknál: a kolozsvári és a székelykeresztúri unitárius kollégiumainknál műemlékvédelemünk szorosan összefonódik a ránk bízott ifjúság, a diákjaink iránti gondoskodással.

Ezért szeretném kicsit részletesebben megemlíteni a kolozsvári kollégium épületében elvégzett és jelenleg történő munkálatokat.

Ha valaki kívülről nézi meg a Pákey Lajos által épített, 1901-ben átadott, klasszicista homlokzatú épületet, elsősorban a javításra váró homlokzat tűnik szemébe. Ez kétségtelenül így van. A „rejtett szépség” viszont az, hogy a hatalmas értékű munkálatok: a tetőtér és az alagsor teljes beépítése egyáltalán nem módosította a műemléképület külső megjelenését. Pedig a 160 diáknak otthont adó tetőtéri bentlakás, illetve az alagsorban kialakítandó konviktus kivitelezése során jelentős állagmegóvási munkálatokra is sor került. Elkészült a teljes tetőszerkezet-csere, beleértve ebbe a második emelet fölötti födém megerősítését, a bádogtető cseréjét, az épületgépészet felújítását, ezzel kapcsolatban a jelenlegi tűzvédelmi normák teljesítésének biztosítását, az épület villanszerelésének felújítását. Az alagsori munkálatok során megszűnik a falak felnedvedése, és teljesen megújodik az évek óta nagy gondot okozó, eddig elégtelen esővíz-levezetés is. A tervezők és kivitelezők odafigyelése következtében külsőleg nem módosult semmi: a tetőablakok belesimulnak a bádogfedél síkjába, a légkondicionáló készülékek külső elemei kéményseprőjárdán helyezkednek el (nem csúfítják a homlokzatot), a kondenzvíz a csatornába jut (nem csöpög a járókelők fejére nyáron). Az alagsorban lehetőség szerint megmaradtak az eredeti nyílászárók, és megőriztük a boltívek eredeti vakolatát is.

A székelykeresztúri régi kollégium épülete esetében is elsősorban az állagmegóváásra összpontosítanak a tervezők és az iskola vezetősége: az épületgépészet teljes felújítása az elsődleges cél, majd azoknak a károsodásoknak a kijavítása, amelyeket a nem megfelelően kivitelezett és karbantartott vízvezeték és csatornázás okozott.

A teljesség igénye nélkül próbáltuk bemutatni azokat az intézkedéseket, amelyekkel a műemlékvédelmet szolgáljuk az Erdélyi Unitárius Egyházban. Természetesen tisztában vagyunk azzal, hogy még nagyon sok a tennivaló, hiszen a műemlékvédelem voltaképpen soha nem tekinthető befejezettnek.

Tennivalóink közül elsősorban azokat az épületeket említem, amelyeknél a javítások már folyamatban vannak, és csak anyagi okok befolyásolják a munkálatok ütemét: Bölön, Ádámos, Nyárádszentlászló, Magyarszentbenedek templomában, a kolozsvári és a székelykeresztúri kollégium épületében végzendő beavatkozások.

Ezekon kívül azonban több olyan műemléképületünk is van, amelyeknél a javítási munkálatok már-már elengedhetetlenül szükségesnek látszanak:

Székyderzs unitárius templomerődje – mint már erről a bevezetőben szó volt – a Világörökség része. A NKÖM 2000-ben biztosított támogatása lehetővé tette, hogy a szakemberek elkészítsék az épületkutatási előtanulmányt (geodéziai felmérés, épületfizikai előtanulmány, művészettörténeti tanulmány), következtetéseket vonjanak le és javaslatokat tegyenek az ajánlott beavatkozásokra. Mivel a legnagyobb károsodást a falak felnedvesedése okozza, elengedhetetlenül szükséges a tereprendezési kivitelezési/engedélyeztetési terv elkészítése, ezt azonban meg kell hogy előzze a régészeti kutatás, a nedves lábazati vakolat eltávolítása (falkép-restaurátor állandó jelenlétében). Csak ezek után kezdődhet el a tényleges javítási munkálat.

A bethlenszentmiklósi unitárius templom 15. századbeli örökség. A templom jelenlegi állapota (a károsodott tetőszerkezet, a repedezett falak) nagyon időszerűvé teszi a restaurálást, viszont ezt feltétlenül meg kell hogy előzze az építészeti, művészettörténeti felmérés, falkutatás, a mennyezet, a köelemek vizsgálata, hiszen csak ezek alapján lehetséges elkészíteni a javítás kivitelezési/engedélyeztetési dokumentációját.

A ravai templom régóta megérett a javításra. 2005-ben elkészült a felmérés, az épületvizsgálat és az engedélyeztetési terv. Az építkezési engedély birtokában, pályázatunk alapján a román állam támogatást hagyott jóvá. Sajnos – ez is egyike a meg nem valósult terveinknek – az egyházközség vezetői nem fogadták el a szakértői véleményt, minden meggyőző munka ellenére nem szüntették meg a falak felnedvesedésének okait, és a külső drénrendszer, illetve a cementpadló téglapadlóval való kiváltása helyett leverték a nedves vakolatot, és újravakolták a falakat, amelyek ismét nedvesek, penészednek. A vakolást saját erőből végezték, az állami támogatásról inkább lemondtak.

Hargita megyében, a Nyikó-menti Medeséren álló unitárius templom sorsa összefügg a vasút és az országúti fővonalaktól távol eső falu előregedő unitárius közösségének életével. Az egykor virágzó helység lakói a mindennapi megélhetésükért küszködnek, az értékes műemléktemplom állapota pedig évről évre romlik (évszamos harangja 1496-ból való!).

Restaurátor-szakemberek hívták fel a figyelmünket Homoródszentpéter unitárius templomának 18. század közepén és a nyárádszentmártoni templom 1667-ben készült festett kazettás mennyezetének állapotára. Még ha a famennyezetek kutatással egybekötött restaurálása nem adná is vissza eredeti szépségüket, legalább a jelenlegi állapotot megőrizné, és megmenthetné az utókor számára a haldanvolt mesterek alkotását.

Világi épületeink közül a kolozsvári püspöki ház várja már rég a felújítást. Elkészült a – vitatott – szakértői vélemény a statikai megerősítésről, a homlokzat és a boltíves bejárat felújításának kivitelezési terve, a bonyolult engedélyeztetési folyamat is befejeződött. A megvalósításnak kizárólag anyagi okai voltak, reméljük, a jövőben Kolozsvár egyik legrégebb világi épülete is megújulhat.

DR. REZI ELEK

„A HIVATÁSOMAT ÉLTEM, NEM AZ ÉLETEMET.
ITT VOLTAM.”

KOVÁCS ISTVÁN SÁNDOR (1947–2007) LELKÉSZ,
TEOLÓGIAI TANÁR EMLÉKÉRE

2007. április 24-én, hosszas betegség után, Kovács István Sándor, az unitárius gyakorlati teológia tanszékének tanára visszaadta lelkét Teremtőjének.

A „tisztetség adassék” szellemében szeretném felidézni azt az író-lelkészt, akinek életútja a gyülekezeti szolgálattól a tanári katedráig vezetett, de bárhol is szolgált, a legfontosabb feladatának az evangélium hirdetését tekintette. Így vall erről önvallomásszerű beszámolójában: „Prédikáló egyház vagyunk. Lelkészi szolgálatom legfontosabb területének mindig az evangéliumhirdetését tartottam. Bár teológiai hallgató koromban inkább a rendszeres teológia felé vonzódtam, és néhai professzorom, dr. Erdő János biztatására hittanból és etikából készültem doktori: gyakorló lelkeszi tevékenységem kezdeteitől *az igehirdetés szerelmese lettem!* [a kiemelés tőle] Szívvel-lélekkel, hivatástudattal szegődtem szolgálataiba és művelésébe, ezért »váltottam szakot« is, végül a gyakorlati tanszék doktori tanfolyamára felvételizve, majd a tanszék előadói állását megpályázva”.

Isten gazdagon megáldotta olyan talentumokkal, melyekkel az evangéliumi üzenet átadását, a prédikálást, az igehirdetést gyülekezeti és tudományos szinten is művelni tudta.

1947. december 15-én született Kolozsváron. Édesapja Kovács Sándor, édesanyja Kovács Ilona. Iskoláit Kolozsváron végezte, a Báthory István Líceumban érettségizett (akkor 11-es számú Iskola). Az Egyetemi Fokú Protestáns Teológiai Intézetbe 1967-ben iratkozott be, 1971-ben sikeresen szakvizsgázott, 1973-ban szerezte meg a rendes lelkeszi oklevelet.

Gyülekezeti szolgálatainak állomásai: Iszló, ahol kilenc hónapot szolgált mint gyakorló segédlelkész, Bözöd és Bözödújfalú (1972-1979), Homoródújfalú (1979-1991).

Családot 1979-ben alapított, felesége a bözödi származású Albert Erzsébet, házasságukat, Isten három gyermekkel áldotta meg, István (1979), Noémi-Ildikó (1981), Péter (1984).

A lelkeszi szolgálat, a gyülekezeti munka mellett „az igehirdetés szerelmeként” 1984-ben sikeresen felvételizett a Protestáns Teológiai Intézet doktori tanfolyamára, szakterülete a gyakorlati teológia, s ezen belül a homiletika volt. Doktori dolgozatát is a homiletika, a szónoklattan tárgyköréből szerette volna megírni: „*A prédikáció. Tartalmi és formai követelményei*” címen. Külföldi